



# ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

## פסחים ע"א עמוד א'

**בגמ', מתיב רב יוסף חגיגת י"ד יוצא בה משום שמחה, ואין יוצא בה משום חגיגה. אמאי הא בעינן זביחה בשעת שמחה וליכא.**

**א.** הרמב"ם (פ"ב מחגיגה ה"ג) פסק: "לא יביא אדם תודה ביום י"ד מפני החמץ שבה שאין מביאין קדשים לבית הפסול, ואם הביא יוצא בה ידי חובת שמחה". והקשה מהר"י קורקוס שם מסוגיין, דהלא תודה נאכלת ליום ולילה אחד, וביום ט"ו ניסן כבר נפסלת התודה, וא"כ היאך יוצא בה ידי שמחה [ועי' להלן אות ז' מש"כ בה]. ובסוף דבריו רוצה לחלק דברי הרמב"ם, דסיפא דדבריו קאי על חול המועד, שאם הביא תודה בחול המועד יוצא בה ידי שמחה, עיי"ש ובכסף משנה, ושאר הנו"כ.

וכתב שם הלח"מ דחילוקו הוא דוחק, ואי בדוחקי עסקינן אומר הלח"מ דוחק אחר ליישב דברי הרמב"ם, אך בתוך דוחקו שופך אור חדש על ההו"א של רבי יוסף בסוגיין: "לכן נ"ל לתרץ על צד הדוחק בעד רבינו ז"ל, דבגמרא הקשה רב יוסף לעולא דאמר בעינן זביחה בשעת שמחה מבריייתא דחגיגת י"ד יוצא בה משום שמחה, ותירץ רב אידי שעייב ושחטה, ואמר שם רב אשי הכי נמי מסתברא דאי לא תימא הכי הא מתניתא מאן קתני לה בן תימא בן תימא הא פסלה לה בלינה ש"מ. והוקשה לרבינו ז"ל, רב יוסף היכי הוה סליק אדעתיה ששחטה בי"ד הא איפסילא לה בלינה וכמו שהקשה רב אשי, אלא ודאי שהיה סבור דכיון דהוא מלינו כדי לצאת בו ידי שמחה הא לא חשיב לינה לאסור דלא אסרה תורה לינה אלא לינה שלא לצורך מצוה אבל לצורך מצוה אחרת לא לינה היא זה טעמו של רב יוסף, וכיון דאנן קי"ל דלא בעינן זביחה בשעת שמחה כסבר רב יוסף נקטינן ברייתא כפשטה, וכמו שפירשה רב יוסף, ולא פסלינן לינה שהיא לצורך מצוה, ולכך פסק רבינו ז"ל גבי תודה דאינה נאכלת אלא ליום ולילה, דאף על גב דהלינה לצורך שלמי שמחה אין בכך כלום" ע"כ.

**ב.** והרבה מן האחרונים תמהו על הלח"מ שחידש דבר, שבמלינו לצורך מצוה לא נפסל בלינה, ואולי יש ללמוד כן מהירושלמי (סוכה פ"ד ה"ה) דהביא ברייתא של ר"י, ופריך איך יוצא בה משום שמחה והיינו דא"א להלינה לבוקר, ומתירץ בשחטה בט"ו, ופריך הירושלמי א"כ לאו חגיגת ארבעה עשר, וסליק בקושיא, יעוי"ש. ואולי הבין הלח"מ דעתה, אחרי דחיית הירושלמי שחטה בט"ו, ועדיין קשה היאך יוצא בה משום שמחה, צ"ל שהלינה לט"ו.

**ג.** והאחרונים מסובבים הלח"מ בקושיות מש"ס, דחזינן במקומות רבים שלינה לצורך מצוה [עומה, עציס, כפרה, קידוש עזרה, ועוד] פוסלת הקרבן, והותירו את הלח"מ בצע"ג, ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' ל"ד, אות ב'), נשאל על הלח"מ, והשיב תשובה גאונית בפשטותה, דודאי ברור מילתא ללח"מ שלינה אף לצורך מצוה פוסלת ואין להכשיר נותר בכך, אלא דבריו מוסבים על הרמב"ם, שסובר שאפשר לטפול בקרבן אחד ב' חיובים, דהיינו מעשר ושלמים, תודה וחגיגה וכדומה כמבואר שם, וה"נ פוסק דלא בעינן זביחה לשם מצוה, וע"כ קאמר הלח"מ, די"ל שהרמב"ם יסבור שהיכא שהביא קרבן שהוא יום ולילה אחד, אך יש לו אף כוונת שלמי חגיגה באותו קרבן, ולכך מלינו בלילה לשם מצוה של שלמים שכך היתה כוונתו באותו קרבן, לא הוי נותר, דהלינה לצורך מצוה נוספת של אותו קרבן עצמו, וזהו תי' הרמב"ם לשיטתו, ומה שהוא דוחק, דהלכה זו שאפשר לטפול ב' חיובים בקרבן אחד, כבר תמה הראב"ד ועמו כל נו"כ על הרמב"ם, אך הרמב"ם שפיר מבואר לשיטתו, עיי"ש והוא תירוץ פלא וישר.

**בגמ' והיית אך שמח, לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה וכו', או אינו אלא לילי יום טוב הראשון, ת"ל אך וכו'.**

**ד.** המנחת חינוך (מצוה תפ"ח אות ו') כתב, דאף דהרמב"ם לא הזכיר שבלייל ראשון של יו"ט, ליכא שמחה מה"ת, אך בודאי דסובר נמי כן, כיון דמבואר בברייתא להדיא דממעטינן ליל ראשון, משום דאין שמחה לפניו.

אמנם השאגת אריה (סי' ס"ח) הביא, דמדברי הרי"ף בברכות (ס"פ היה קורא דף ט"ז:) משמע דהוי דין שמחה מה"ת אף בלייל יום טוב ראשון. דכתב שם הרי"ף שאין אבילות נוהג מה"ת, אלא ביום המיתה, ולא בלילה שלאחריו. והקשה הרי"ף דהא איתא במו"ק (י"ד:) דאבל אינו נוהג אבילותו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך, וא"כ אי אבילות דמעיקרא הוא, דנעשה אבל קודם הרגל, אתי עשה דרבים של ושמחת בחגך, ודחי עשה אבילות דיחיד. ואי אבילות דהשתא היא, והיינו שנעשה אבל ברגל, לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. וא"כ קשה, דש"מ דאיכא חיובא דאורייתא בתר דנפיק ליה יומא קמא דהוא יום מיתה. וכתב הרי"ף, דהכי קאמר, אבל, אינו נוהג אבילותו לדברי הכל אפי' למ"ד יום ראשון תופס את לילו מדאורייתא, דאי אבילות וכו' עכת"ד הרי"ף. ומדייק השאג"א, הרי אבילות דמעיקרא, למ"ד יום מיתה תופס לילו מה"ת, היינו שמת בערב יום טוב, וליל יום מיתה הוי לילה ראשונה של יום טוב, ואפ"ה קאמר דאתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד, ואי נימא דכלילה הראשון לא הוי מה"ת, רק מדרבנן, איך דוחה לאבילות של תורה בקום ועשה. ומוכח דסובר דמצות שמחה בלילה ראשונה הוי מדאורייתא. והקשה השאג"א על הרי"ף, דהא בגמ' הכא מפורש דמעטינן ליל יום טוב ראשון משמחה, וליכא שמחה מה"ת, עיי"ש.

**ה.** ואמנם כתב השאג"א שם, דאע"ג דליכא מצות שמחה בלייל יום טוב הראשון, מ"מ נראה דלכו"ע מדרבנן חייב לשמוח גם בלייל יום טוב הראשון, דכך מבואר לקמן (ק"ח:) בשתה ד' כוסות בב"א דלא יצא ידי ארבע כוסות וידי יין יצא ופירשו הרשב"ם והתוס' דהיינו דיצא ידי שמחה.



# ביאורים ומילואים - על סדר ההדף היומי

והקשה השאגת אריה, א"כ אמאי לא אוקי הא דתניא לעיל חגיגת י"ד יוצא ידי שמחה כבן תימא ובשחטו בי"ד, ומאי אמרת דפסלה לה לינה עד שיקיים מצות שמחה ביום ט"ו, והא אפשר לומר דכוונת הברייתא למצות שמחה בליל ט"ו, ותירץ דלא מסתברא להגמ' למימר שיתקנו רבנן קרבן לשמחה של דבריהם.

**ו.** ובחידושי הגר"ח מבריסק על הש"ס (u. p. m. q. u. s.) כתבו התלמידים בשמו, דבגמ' (ש) חזינן דאיכא תרי דיני שמחה, חדא שמחה דאכילת בשר קרבנות דשלמי שמחה, ועוד דין שמחה איכא הנוהג אף בזה"ז אנשים בראוי להם בבשר ויין, ונשים בראוי להם בבגדי צבעונין. והא דנתמעט ליל יום טוב ראשון משמחה, היינו רק מהדין שמחה דשלמי שמחה דאנשים בראוי להם ונשים בראוי להם ודאי הוי אף בליל יום טוב ראשון מה"ת. ובוזה מיישב הגר"ח שי' הרי"ף הנ"ל, דשפיר דחי חיוב שמחה, את החיוב דאבילות, דנהי דשמחה דקרבנות ליכא בליל יום טוב ראשון, מ"מ הך שמחה דדין ובגדי צבעונין איכא מה"ת, עכתו"ד.

ובזה מבואר תמיהת המנ"ח הנ"ל מדוע השמיט הרמב"ם דין זה דמבואר בברייתא הכא דמעטינן ליל יום טוב ראשון משמחה, ומשום דכיון דכתב דברגלים עושין שלמי שמחה, ולא כתב דמערב יום טוב נמי עושין בשביל ליל יום טוב ראשון, הרי מפורש דליכא חיוב שלמי שמחה בליל ט"ו. אך הדין שמחה השני שכל אחד בראוי להם יש לדייק בדבריו דהוא נוהג גם בליל ראשון של יו"ט, דכתב (פ"ו מהל' יום טוב ה"ז) "שבעת ימי הפסח ושמנת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהם שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובניו ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך [וכו'] אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהל' חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמחה הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו". וכיון שכרך חיוב שמחה זה, בהספד ותענית האסורים אף בליל ראשון של יו"ט, ע"כ דכאן גילה לנו הרמב"ם דין שמחה זו אף בליל ראשון.

**ז.** ולפי דברי הגר"ח, יש ליישב קו' מהר"י קורקוס שהבאנו לעיל (אות א'), דהא נתבאר דאיכא ב' דיני שמחה, חדא דין שמחה דשלמי שמחה וזה הוי דוקא ביום, ועוד דין שמחה יום טוב כל אחד בראוי לו, לאנשים בבשר ויין, ולנשים בבגדי צבעונין וכו', וזה הוי אף בלילה. ואיכא למימר דמה שכתב הרמב"ם שיוצא בתודה ידי שמחה כונתו באמת בלילה, אבל לא דקאי על דין שמחה דשלמי שמחה, רק על שמחת יום טוב דנהי דליכא דין קרבן בשמחה זו, מ"מ הא עכ"פ לאכול בשר הוי חיוב עליו, ודין שמחה זו הוי חיוב אף בלילה, ובוזה הוא דכתב דיוצא ידי שמחה זו אף בתודה, ודו"ק.

## פסחים ע"א עמוד ב'

**במשנה, ושאר כל הזבחים ששחטן וכו' ואם ראויין הן רבי אליעזר מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר.**

**ח.** וכתב רש"י "ואם ראויין הן: כגון שהוא שה בן שנה של שלמים ששחטו לשם פסח, דמתוך שטרוד ובהול לשחוט פסחו טעה בזה, ולא נזכר שהקדישו לדבר אחר. ר' אליעזר מחייב חטאת: אף על פי שטעה בדבר מצוה. ור' יהושע פוטר: דקסבר טעה בדבר מצוה, ועשה מצוה כל דהו פטור מחיוב חטאת שבה, וזה עשה מצוה, שהקריב קרבן, וכל הזבחים שנובחו שלא לשמן כשירין ואף הנשחטין לשם הפסח ר' יהושע מכשיר להו". ומהמשך הסוגיא לקמן (ע"ב:) מובן שלא בכל מקרה אמרינן לר"י טעה בדבר מצוה פטור, אלא רק בכה"ג שמחמת טרדותו ובהילותו לקיים המצוה טעה. כדאי' שם: רבי יוחנן אמר מאי שנא יבמתו דקא עביד מצוה, אשתו נמי קא עביד מצוה [וכו'] יבמתו בזיו מינה, אשתו לא בזיו מינה. והיינו שהיה לו בושח לברר אי טמאה עכשיו, ולכך בכה"ג יהיה פטור מחטאת לר"י. אך מדוייק שפיר מלשון רש"י, דהפטור של טעה בדבר מצוה הוא בגלל שעשה מצוה, ולא רק שהוא אונס.

**ט.** והנה היכא, שלא היה חייב לקיים את המצוה, ועשה איסור בקיומה, יש לכאורה מחלוקת בין פשיטות של החת"ס לספקו של השפת אמת א"א בהא טעה בדבר מצוה או לאו, והוא בפלוגתא דר"א ור"י לעיל אי מכשירי מצוה דוחין את השבת או לאו, ואי' (שבת קל"א.) "ושוין, שאם צייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו שהוא חייב. מאי טעמא וכו' אלא וכו' הואיל ובידו להפקירן. ופרש"י: הואיל ובידו להפקירן ונפקי מרשותיה, ולא עליה רמיא חובתיה.

והקשה החתם סופר (שם), והלא אם קשר הציצית או קבע המזוזה בשבת, אף שאסור היה לעשות כן קיים המצוה, והוי טעה בדבר מצוה, ודווקא לרבי אליעזר המחייב חטאת אף בטעה בדבר מצוה יהיה חייב, אך לר"י דפוטר טעה בדבר מצוה, יהיה פטור בכה"ג, ואמרי קאמר הברייתא "ושוין וכו' חייב", והלא אין שוין בזה.

ותירץ וז"ל: ושוין שאם צייץ טליתו וכו' מדלא קאמר מודה ר"א משמע דגם לר"א יש חידוש במה ששוין שחייב והיינו משום דהאי חייב היינו חטאת בשוגג ולרבנן דר"א לקמן סוף פרקין דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור ואפי' מצוה כ"ש פטור מחטאת כמבואר בפסחים ע"ב אשתו נמי עביד מצוה וכו' ע"ש. וא"כ הכא שרצה לקיים מצות ציצית ומזוזה איך יחייב, וצ"ל דהתם דוקא דבהיל אבל היכא דלא בהיל לא והכא הואיל ובידו להפקירן לא שייך בהיל [וכו']", עעו"ש. והיינו כיון שיכול לעשות בדרך המותרת, באם יפקיר הציצית או הבית, אינו טרוד ובהול לעשות בדווקא קשירת הציצית, או קביעת המזוזה, ובכה"ג לכו"ע לא אמרינן הפטור של טעה בדבר מצוה מחטאת, אף שלמעשה קיים כעת מצוה.

ואמנם השפת אמת (שם ד"ה בגמ' תנ"ה) גם כתב כתירוק החת"ס, אך בסוף דבריו נתקשה בזה "וי"ל דהכי פי' מ"ט חייב חטאת הא קעביד מצוה, ומשני דדוקא במצוה המוכרחת פטור אבל הכא כיון דיכול להפקירן כה"ג אינו פטור מחטאת אבל גם זה צ"ע לדינא דמ"מ עכשיו מצוה קעביד כל זמן שלא הפקירן" עכ"ל. והיינו דלא היה ברור להשפ"א אמאי ליכא הפטור של טעה בדבר מצוה בכה"ג, אחר שלמעשה קיים מצוה.



# ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

**י.** ולכאורה א"א שאין חיוב להקריב שלמי חגיגה (עי' ערוך לנר סוכה מ"ח. וש"א"א שם) אלא מקיים מצוה אם עושה כן, יש מדברי רש"י במשנה ראייה לשפ"א, דאף במצוה שאינה מוכרחת, איכא דין של טועה בדבר מצוה, ודו"ק. ובאמת שיש להבין את יסוד החידוש של החת"ס, דמשמע דכיון דיכול שלא לעשות המצוה של ציצית ומזוזה בדרך הזאת שיש בה איסור שבת, ויכול להיפטר ע"י אי בעי מפקר להו, לא אמרינן בכה"ג טעה בדבר מצוה פטור, כיון דהוא לא בהיל לקיים המצוה באופן הזה, ואין מקום שיטעה בדבר מצוה.

ויש לעיין בזה הרבה, דהא החת"ס בתוך דבריו שם מציין לסוגיין בפסחים, ולהלן (ע"ב): קאמר שמואל דאף במצוות יבום אמרינן טעה בדבר מצוה. ולכאורה הרי בכל יבום יכול להיפטר מהמצוה ע"י חליצה, וכדאי' בגמ' (יבמות כ): "אמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה, **הכא נמי אפשר בחליצה, דמקיים עשה ולא תעשה**". וממנ"פ קשה, דאי אמרינן דחליצה הוי מצוה כמו יבום, אז לא הוי טעה בדבר מצוה, דהרי יכול לקיים העשה באופן אחר ולא היה נכנס באיסור טומאה, ואי חליצה אינה מצוה, עכ"פ לא גרע מהפקר הבגד או הבית, שגורם לו להיפטר מחיוב הייבום, ולהחת"ס בכה"ג לא אמרינן טעה בדבר מצוה.

וה"נ יש להקשות מהדין הנוסף שהחת"ס מציין לו (שם), בהוציא לולב לרה"ר בשבת, דקתני (סוכה מ"א): רבי יוסי אומר יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים פטור, מפני שהוציא ברשות. וברש"י: שהוציא ברשות: ברשות מצוה, שהיה טרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה, ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת, וקסבר ר' יוסי טעה בדבר מצוה, ושגג בדבר כרת פטור מקרבן.

וקאמר בגמ': "אמר אביי לא שנו אלא שלא יצא בו, אבל יצא בו, חייב. והא מדאבג"ל נפק ביה. אמר אביי, כשהפכו. רבא אמר, אפילו תימא שלא הפכו. הכא במאי עסקינן כגון שהוציא בכלי וכו'. ופרש"י: **לא שנו**: דפטור, אלא שלא יצא ידי חובת נטילה קודם שהוציאו, דהשתא טרוד במצוה וטעה בדבר מצוה, אבל יצא בו קודם שהוציאו **תו לא טעה בדבר מצוה הוא, ולא טרוד מהשתא במצוה לעשותה**". וא"כ אותו אדם יכול לצאת המצוה בביתו, ואז היציאה לרה"ר לא תהיה מצוה כלל, ועכ"ז חזינן דהוי טעה בדבר מצוה כיון דסוף סוף מקיים מצוה עתה. ולכאורה אף מהכא יש ראייה להשפ"א, דבכל אופן שמקיים מצוה גם אם אינה הכרחית, שפיר טעה בדבר מצוה מיקרי.

**יא.** ויש ליישב דברי רבינו החת"ס, דקושייתנו מעיקרא ליתא, דהנה בשו"ת **אחיעזר** (נ"ח סי' פ"ג) חידש בילדותו [כפי שכותב בראש התשובה, וכן נראה מתארך כתיבת התשובה שהיה כבן י"ג שנה] תשובה ארוכה בענין טעה בדבר מצוה, ומאריך לסתור דברי "אחרים" [ועי' בשו"ת **מהרש"ג** (נ"א סי' נ"ז) מה שכתב בשם בעל **אפסי ארץ מנאנא** זצ"ל שרבו **החתם סופר** זצ"ל לא היה מסתכל באותו חיבור שמחברו היה חשוב בהשכלה] שרצה לחדש שבמצוה דרבנן לא אמרינן טעה בדבר מצוה, וכן לא בהכשר מצוה דאורייתא. והאחיעזר בונה אב, דטעה בדבר מצוה הוא גם במצוה דרבנן אך לא בספק מצוה דרבנן, אך בדאורייתא אמרינן טעה בדבר מצוה אפילו בספק מצוה דאורייתא, עי"ש בארוכה בכל ראיותיו.

אמנם בסוף דבריו מקשה על עצמו, אי אמרינן דטעה בדבר מצוה הוא בספק מצוה דאורייתא, לא מצאנו ידונו ורגלינו בביאור סוגיית כסוי דם ביו"ט בביצה, וז"ל: "ומה שהקשית מביצה ח' דפריך אלא ספק [כיסוי דם] מאי טעמא [אסור ביו"ט], דילמא עביד כתישה, ודאי נמי נגזור משום כתישה. וע"ז הקשית דבודאי כסוי אין לגזור שמא יכתוש דאף אם יכתוש הוי טעה בדבר מצוה [ובו]. ונ"ל ליישב דכיון דמצות כסוי דם הוא רק אחר שחיטה **והשחיטה לא הוי מצוה חיובית** ואנו דנין בזה אם לשחוט מספק, ובכה"ג אפשר דלא הוי טעה בד"מ, **כיון דאין המצוה חיובית ואפשר שלא לשחוט**. ובזה יש ליישב קושית הס' עמק יהושע שהק' ביצא בשבת בטלית שאינה מצויצת דחייב חטאת הא הוי טעה בדבר מצוה, ולפמ"ש **כ אתי שפיר דהא ציצית אינה מצוה מחויבת, דאם אין מלבישו אינו מחויב בציצית ולא הוי טעה בדבר מצוה**", ע"כ.

לפי"ז שפיר יש לחלק בין מצות ציצית דעלה קאמר החת"ס דלא הוי בהיל לקיימה, ובין יבום ולולב. **דברגע זה שעדיין לא לבש הציצית**, לא רמיא עליה כלל חיוב, ואף אם ירצה ללבוש יש לו עצה נוספת להפקיר הבגד, אך עיקר הדבר דלא הוי בהיל, כי אין לו כלל חיוב לעשות מאומה, ויכול להיות כעת **שב ואל תעשה**, לכך לא הוי בהיל. משא"כ במצות לולב, או יבום, אף שאכן יכול לעשותו באופן שלא יהיה איסור, כשיטול הלולב בביתו, או בחליצה, אך **אינו יכול להיות בשב ואל תעשה**, ומוכרח משהו לעשות, **כי יש עליו כעת חיוב**, והחיוב שיש עליו זה עושהו בהיל וטרוד, ולכך הוא טועה בדבר מצוה, ומה שיכול לעשותו באופן אחר לא הוי כלל חסרון בפטור של טעה בדבר מצוה.

## במשנה: שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור.

**יב.** כתב הבית יצחק (יו"ד נ"א ס"ו) דמבואר במשנתנו בהדיא דשוחט טריפה דעלמא בשבת חייב דלא פטרינן ליה הכא רק משום אונס (עי' תוס' לקמן ע"ג. ל"מ). ותמה על התוס' רי"ד (שבת קל"ו.) שכתב בשם הריב"ם דטריפה חשיב כמת ואין בו איסור של חובל דחייב משום הוצאת נפש וכדקי"ל דההורג את הטרפיפה פטור. והתוס' רי"ד חלק עליו דודאי טרפה כחי לכל דבריו ומש"ה שחייטתו מטהרתו ואל תביא ראייה מן ההורגו שפטור משום דבעינן כל נפש. עי"ש.

והנה, **המנחת חינוך** (מוסר השבת מלאכת השוחט) מסופק אי ההורג את הטרפה בשבת חייב משום שבת, והביאו הבית יצחק שם ו תמה עליו גם כן ממשנתינו. ויש לציין לדברי **הרשב"א** והריטב"א בשבת (שם) שדייקו ממשנתנו דיש בטריפה איסור הוצאת נפש בשבת, עי"ש.